

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Temel Haklar Sektör Koordinasyonunun
Güçlendirilmesi Projesi

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELENİN ÖNLENMESİ

BİLGİ NOTU

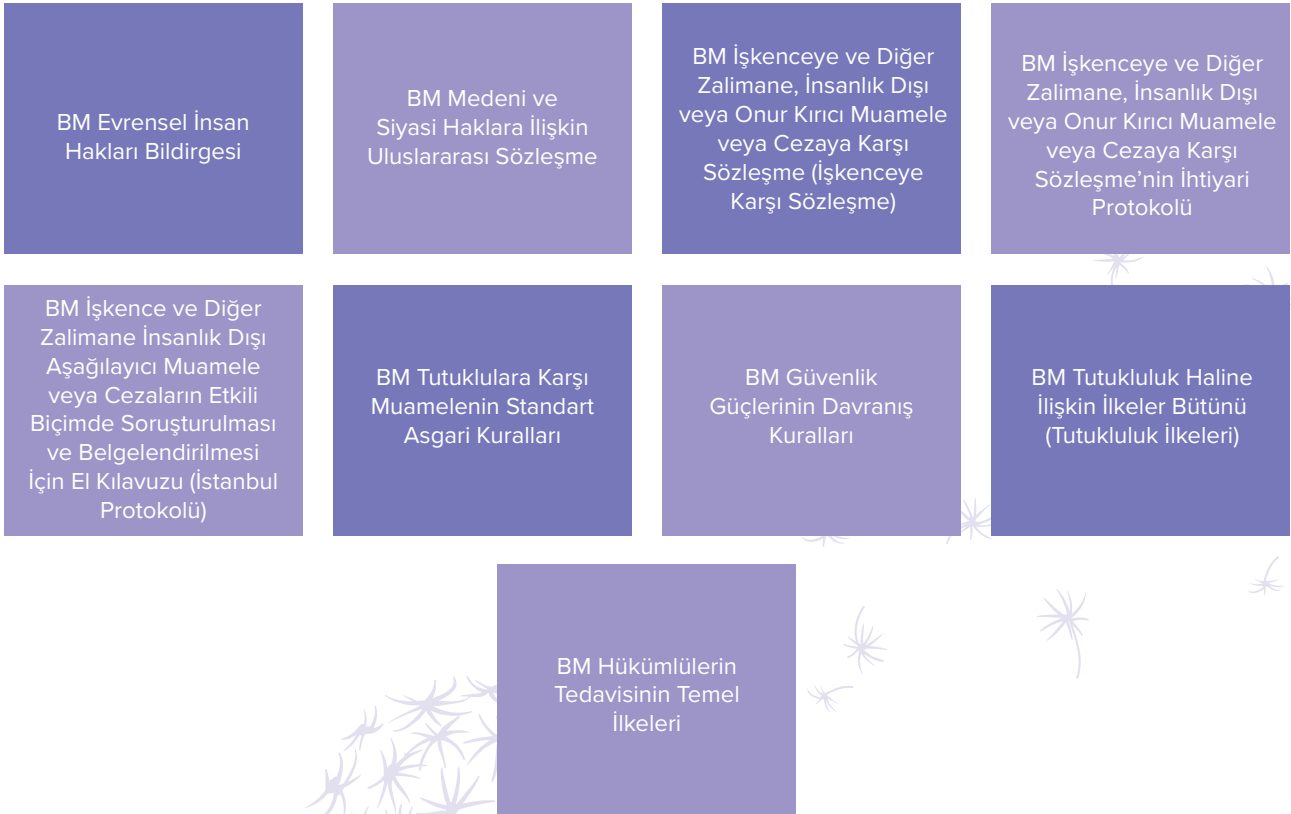
Uluslararası hukuk, bireylerin “işkence görmeme hakkı”nı kesin ve net bir biçimde ifade eder. Bu hak hiçbir koşul altında vazgeçilmez ve dokunulmaz, mutlak nitelikte bir haktır. Uluslararası toplum, işkence ve kötü muameleye karşı etkili bir mücadele yürütmek için birçok hukuki araç ve mekanizma geliştirmiştir. Bu hakkın temelleri, bir yandan evrensel düzeydeki, öte yandan da bölgesel düzeydeki uluslararası hukuk belgeleri ile oluşturulmuş ve garanti altına alınmıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler’in aşağıda belirtilen evrensel norm oluşturan belgelerinin yanı sıra, bölgesel düzeyde Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası bağlayıcı hukuk belgelerinde de benzer şekilde “işkence yasağına” vurgu yapılmaktadır.

Uluslararası Standartlar

Birleşmiş Milletler (BM) Koruması ve BM'nin İşkenceye Karşı Çabaları

BM, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelere karşı evrensel düzeyde uygulanabilir standartlar oluşturmayı amaçlamaktadır. BM sözleşmeleri, bildirgeleri ve kararları işkence yasağının istisnası olamayacağını beyan eder. BM, işkence yasağına ek olarak, devletlere benzeri ihlallere karşı koruma sağlama amacı güden bir dizi yükümlülük getirir. Bu amaca yönelik önde gelen belgeler kapsamında;

gibi önemli hukuk araçları işkence ve kötü muameleyi yasaklar ve devletlere çeşitli yükümlülükler getirir.

BM'nin resmi belgesi haline gelen “İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Kılavuzu” (İstanbul Protokolü), işkencenin ve sonuçlarının belgelenmesi hakkındaki ilk uluslararası kılavuz olma niteliğini taşıyarak, Devletlerin bireyleri işkence ve kötü muameleden daha etkin biçimde koruyabilmelerini ve suçluları eylemlerinden ötürü sorumlu tutabilmelerini sağlamak için oluşturulmuştur. Protokol, işkence ve kötü muamelenin etkin şekilde delillendirilmesi için devletlerin ve sağlık görevlilerinin uyması gereken minimum standartları belirlemektir.

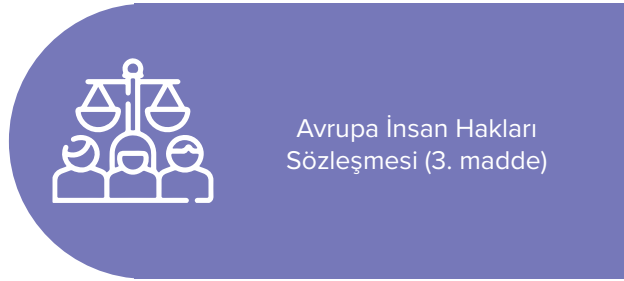
BM Çerçevesinde Öngörülen İzleme Mekanizmaları

BM nezdinde işkencenin önlenmesi çerçevesinde temel mekanizma “İşkenceye Karşı Sözleşme”nin etkin biçimde uygulanmasına yönelik kurulan İşkenceyi Önleme Komitesi'dir. Komite, Sözleşme'nin ülkelerdeki uygulanmasını izlemekle görevlidir ve insan hakları alanında yetkin ve yüksek ahlaki değerlere sahip 10 uzmandan oluşur.

Komite, Taraf Devletlerin aldığı önlemleri ve işkence iddialarını düzenli olarak değerlendirir ve tavsiyelerde bulunabilir. Komite, ayrıca, genel yorum ve tavsiyelerde bulunabilir; bu yorum ve tavsiyelere, taraf devletlere ve BM Genel Kurulu'na sunulan yıllık raporlarda yer verebilir. Bütün bu süreçler, kamuya açık toplantılarda gerçekleşir.

İşkence Özel Raportörü de BM tarafından özel prosedürlerle yetkilendirilmiş olan ve Üye Ülkelerin işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin uygulamalarını denetlemekle görevlidir.

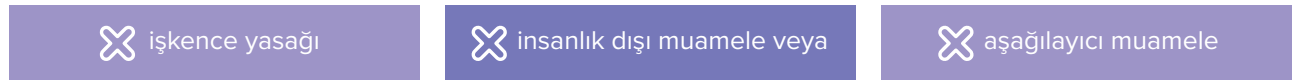
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) İçtihadı Çerçevesinde İşkencenin Önlenmesi

AİHS'nin 3. maddesinde, “Hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye ya da cezaya maruz bırakılamaz” şeklinde düzenlenen konu istisnaya yer bırakmayan mutlak bir hak ya da yasak olarak ele alınmıştır. Hiçbir çatışma veya teröre dayalı iddia, bireylerin kötü muameleye tabi tutulmama hakkını ortadan kaldırmaz.

AİHS'nin 3. maddesi, demokratik toplumların temel değerlerinden birini güvence altına almaktadır. Terörizm ve örgütlü suçlarla mücadele gibi en zor koşullarda bile AİHS, işkenceyi ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı mutlak surette yasaklamaktadır.

AİHS ve AİHM kapsamındaki koruma, üç ayrı kötü muamele türünü içerir:

Bu kötü muamele türleri arasındaki ayırım, muamele neticesinde ortaya çıkan acının “ağırlık eşiği”ne dayanmaktadır. Kötü muamelenin AİHS'nin 3. maddesi kapsamına girebilmesi için belirli bir ağırlık düzeyine ulaşması gereklidir. Bu minimum düzeyin değerlendirilmesi göreceli olup, muamele süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ve bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi olayın tüm koşullarına bağlıdır.

AİHM, işkence yasağı kapsamında bir dizi konuyu değerlendirir ve geniş yelpazede başvuruları karara bağlar. Bu konular arasında, göçmen davalarında geri gönderme yasağı, özgürlüğün kısıtlandığı yerlerdeki durumlar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması sırasında orantısız güç kullanımı, ev içi şiddet, cinsel istismar ve kadına yönelik şiddet bulunmaktadır.

AİHM içtihadı uyarınca, devletin negatif yükümlülüğü işkence ve kötü muamelede bulunmamaktır. Devlet görevlilerinin işkence ve kötü muamele uyguladığı durumda, devlet negatif yükümlülüğünü ihlal etmiş olur.

Devletin pozitif yükümlülüğü ise maddi ve usuli olmak üzere ikiye ayrılır:

- ✓ Devletin pozitif maddi yükümlülüğü, işkenceyi önlemek için bir yasal mekanizma kurulması ve mevzuat ile uygulamada gerekli tedbirlerin alınmasıdır.
- ✓ Devletin pozitif usuli yükümlülüğü, failerin tespit edilmesi ve cezasızlığa sebebiyet verilmemesi adına etkili bir soruşturmanın yürütülmesidir. Bu bağlamda, etkili soruşturma yükümlülüğünün unsurları arasında re'sen soruşturma başlatılması, bağımsız ve tarafsız bir şekilde yürütülmesi, şeffaflık, ihlalin sorumlularını nitelikli bir şekilde belirleme, soruşturmanın derhal ve özenle gerçekleştirilmesi yer almaktadır.

Avrupa Konseyi (AK) Koruması ve Öngörülen Özel Uluslararası Belge ve Mekanizmalar: Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi

- ✓ AK tarafından işkenceyi önlemek için spesifik bir bağlayıcı uluslararası hukuk belgesi olarak İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi) kabul edilmiştir.
- ✓ Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ile Avrupa İşkenceyi ve Kötü Muameleyi Önleme Komitesi oluşturulmuştur. Komite, AK üyesi ülkeleri düzenli olarak, bazen de kısa süreli ve özel amaçlı (ad hoc) ziyaret ederek, gözetim altındaki kişilere yönelik muameleyi değerlendirir ve raporlar.
- ✓ Komite, özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilere yönelik genel standartlar belirleyerek, önerilerde bulunur ve devletlerin yanıtlarını değerlendirir.
- ✓ Komite tarafından düzenlenen rapora Taraf Devlet yazılı cevap verir. Böylelikle Komite ile Taraf Devlet arasında bir sonraki ziyarete kadar sürecek bir diyalog başlar.
- ✓ Komite, faaliyetleri süresince işbirliği ve gizlilik esasına dayanır. Taraf Devlet, tercih ederse Komite tarafından hazırlanan raporu ve kendi cevabını yayınlamaya karar verebilir.
- ✓ Komite, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik muamele için genel standartlar belirlemiştir. Polis gözetimi altındaki bireyler için üç temel güvenceyi içerir:
 - ✓ 1. Tutukluluğunu bir üçüncü kişiye bildirme hakkı,
 - ✓ 2. Hemen bir avukata erişebilme hakkı,
 - ✓ 3. Derhal bir doktora ve istediği takdirde kendi seçtiği bir doktora erişebilme hakkı.

Avrupa Birliği (AB) Temel Politika Hedefleri, Düzenlemeleri ve Koruma Mekanizmaları

Temel Politikalar ve Hedefler

AB'nin işkence ve kötü muamele yasağı, demokratik değerlere ve uluslararası hukuka dayanır. AB'nin öncelikli politikaları, işkenceyi yasaklama, önleme, cezalandırma, hesap verebilirlik ve zararın giderilmesi şeklinde belirlenmiştir.

AB, işkence ve kötü muameleyi tamamen ortadan kaldırmayı hedefler.	AB, işkenceyi önlemek için etkili mekanizmalar oluşturmayı ve uygulamayı amaçlar.	AB, işkence ve kötü muamele ihlallerini ciddi şekilde cezalandırmayı sağlamayı amaçlar.
AB, işkenceye karşı hesap verebilirliği güvence altına almayı önerir.	AB, işkence mağdurlarına zararı telafi etmeyi amaçlar.	AB, işkencenin önlenmesine yönelik bütüncül ve proaktif (önalıcı) bir yaklaşım benimser, işkence ve kötü muameleyi önleme, koruma ve mağdurların rehabilite edilmesine odaklanır.
AB, işkence ve kötü muamele yasağının, Üye Ülke stratejilerine entegrasyonunu önemser.	AB, işkenceye karşı farkındalık artırma önlemlerine ve kamu-sivil toplum işbirliğine önem verir.	AB, diğer ülkelerde işkenceyi önlemek için etkili önlemler almayı hedefler ve uluslararası normlara uyulmasını vurgular.
AB, üçüncü ülkelerde işkenceyi yasaklayan sözleşmelere katılımı teşvik eder ve bu sözleşmelere (varsa) konulan çekincelerin kaldırılmasını destekler.	AB, üçüncü ülkelerde ölüm cezasının kaldırılmasını teşvik eder.	AB, işkence mağdurlarına odaklanarak önleme, koruma ve rehabilitasyon gibi unsurları içeren bütüncül bir yaklaşım benimser.

Terörle mücadelede, AB Üye Ülkeleri, işkenceyi ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi veya cezayı yasaklayan uluslararası yükümlülüklerle tam anlamıyla uymaya kararlıdır.

AB Müktesebatı

AB'nin işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin müktesebatı, iki farklı ama birbirini destekleyen unsurdan oluşur. İlk olarak, yukarıda bahsedilen evrensel ve Avrupa bölgesine özgü uluslararası hukuki belge ve araçlar AB'nin işkencenin önlenmesine yönelik temel hedef ve politikalarının da dayanağı olup geniş anlamda müktesebatının bir parçasıdır. Birlik müktesebatının ikinci unsurunu ise, AB'nin kendisinin bu alanda çıkardığı düzenlemeler oluşturmaktadır. AB, aşağıda sıralanan bağlayıcı ve esnek hukuk nitelikli kaynakları müktesebatının bir parçası olarak benimsemektedir.

İşkence ve kötü muamele yasağının açıklanan önemi, bu yasağın AB müktesebatında geniş bir yer almasına sebep olmuştur. AB Temel Haklar Şartı'nın 1. maddesi "insan onurunun" ihlal edilemeyeceğini ve saygı duyulmasını güvence altına alır. AİHS 3. madde ile paralel şekilde AB Temel Haklar Şartının 4. maddesi de işkence veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya ceza yasağını düzenler. Buna göre "Hiç kimse, işkenceye veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya cezaya tabi tutulmamalıdır". Bu yasağa ilişkin düzenlemeler AB tarafından insan haklarını ve temel özgürlükleri korumayı amaçlayan önemli bir hukuki çerçeve olarak kabul edilmektedir.

İşkence yasağı AB'nin öncelikli politikası olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda "İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Hakkında Üçüncü Ülkelere Yönelik AB Politikasına İlişkin Kılavuz İlkeler" yayımlanmış ve 2019 yılında güncellenmiştir. Bu Kılavuz İlkeler ile AB, işkence ve diğer kötü muamelelerle mücadele konusundaki güçlü kararlılığını ilgili uluslararası ve bölgesel anlaşmalar ve standartlar doğrultusunda bir kez daha teyit etmektedir. AB, işkence ve kötü muameleyi tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemekte ve bu kapsamda işkenceyi önlemek için etkili mekanizmalar oluşturmayı ve uygulamayı ve işkence ve kötü muamele ihlallerini ciddi şekilde cezalandırılmasını amaçlamaktadır.

Kuşkusuz bu Kılavuz İlkeler, AB'nin "İdam Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Kılavuz İlkeleri" ile de birlikte okunmalıdır. Bu politika belgesi ile önleme, cezalandırma, hesap verebilirliğin sağlanması ve işkence mağdurlarının uğradığı zararın giderilmesine ilişkin tüm unsurları kapsayan bir yaklaşım güdülmektedir. Bu bağlamda, ilgili düzenlemeler; işkenceyi, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi kesin bir şekilde yasaklayarak, Üye Ülkelerin bu tür ihlalleri önlemelerini ve cezalandırmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan, işkence mağdurlarının uğradığı zararın giderilmesi kapsamında ele alınacak bir diğer düzenleme de Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2012/29/AB sayılı "Suç Mağdurlarının Haklarına, Desteklenmesine ve Korunmasına İlişkin Asgari Standartları Belirleyen Direktifi"dir.

İnsan haklarına saygı ve koruma anlayışını pekiştirmek ve tüm bireylerin haklarını güvence altına alabilmek için Üye Ülkelere işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin pozitif ve negatif yükümlülükler getiren bu düzenlemeler, Üye Ülkelerin iç hukuklarında bu yasağı etkin bir şekilde uygulamalarını ve gerektiğinde uluslararası düzeyde hesap verebilmelerini sağlamaktadır. AB, işkencenin önlenmesine yönelik bütüncül ve proaktif bir yaklaşım benimser, önleme, koruma ve mağdurların rehabilite edilmesine odaklanır, işkence mağdurlarına zararı telafi etmeyi amaçlar.

Kurumsal mekanizmalara bakıldığında, insan haklarını destekleyen ve koruyan bağımsız bir organ olan AB Temel Haklar Ajansı (FRA) ön plana çıkmaktadır. FRA tarafından yayımlanan "Avrupa Birliği'nde cezai tutulma koşulları: kurallar ve gerçeklik" başlıklı Rapor da bu bağlamda Üye Ülke uygulamalarını gösteren bir araç olarak dikkate alınmalıdır.